

Ognjen Jovović

Solana „Bajo Sekulić“, Ulcinj

RIJEKA ZETA KAO POTENCIJAL ZA RAZVOJ SPORTSKO-REKREATIVNIH OBLIKA TURIZMA

Uvod

Razvitkom industrije i koncentracijom stanovništva u urbanim aglomeracijama, stvorila se kod velikog broja ljudi, jaka fizička i psihička potreba za aktivnim odmorom i rekreacijom. Da je pravilno iskorišćen aktivan odmor, jedan od faktora povećane radne produktivnosti, industrijski psiholozi i sociolozi tvrde već odavno. Ali pozitivno djelovanje aktivnog odmora, u kombinaciji sa određenim stepenom fizičkih aktivnosti, nedvosmisleno utiče na zdravlje stanovništva i produženje prosječnog životnog vijeka.

Medicinska istraživanja pokazuju da fizički aktivnog čovjeka rjeđe napadaju određene vrste bolesti, posebno zdravstveni problemi vezani sa bolešću srca i krvnih sudova.

Za savremenog čovjeka rekreacija je od vitalne važnosti, jer omogućuje stvarnje relaksirane osobe, koja mnogo lakše podnosi sve napore koje donosi savremeni način življenja, posebno sa spekta poboljšanja zdravlja i preventivnog djelovanja na predupređenju problema koje donosi pošast savremenog svijeta-stres.

Rekreacijom, odnosno doziranom fizičkom aktivnošću, isprepletenom sa boravkom u prirodi i na čistom vazduhu, u zdravom i očuvanom prirodnom okruženju, smanjuje se, pa čak i potpuno se eliminiše fizička i psihička napetost, koja je sastavni dio svakodnevnih aktivnosti najvećeg broja ljudi.

Ovo je i jedan od vrlo važnih faktora zbog kojih se ljudi odlučuju na kretanja koja imaju karakter turističkih kretanja.

Cilj rada

Cilj ovoga rada je da pokuša odgovoriti, koliki značaj ima vodotok rijeke Zete, kao najzanačajniji i jedini ekonomski i sa svih drugih aspekata inetersantan vodotok Bjelopavlića, koji je prirodni dio vodotoka rijeke Morače, do njenog

ušća u Skadarsko jezero. Odnosnu cilj rada je da utvrdi motive kod prosječnog građanina-turiste, da prilikom donošenja odluke – **kuda na odmor** - odluči se da taj vrlo značajan dio godine, koji željno očekuje, sa namjerom da se odmori od svakodnevnih problema i stresnih situacija koje donosi život, provede na vodotocima, bolje rečeno, u Danilovgradu, a da iskoristi sve vrijednosti i atraktivnosti koje pruža rijeka Zeta, te da se napravi ocjena da li pored drugih turističkih atraktivnosti, sportsko-rekreativne aktivnosti koje se mogu organizovati na Zeti, mogu da bude dovoljno atraktivni potencijali, da na njima zasnovana turistička ponuda, može da privuče određen respektabilan broj posjetilaca, da bi sama ponuda imala ekonomsko opravdanje. Naravno, prethodno je veoma važno odgovoriti da li dolina rijeke Zete sa aspekta reljefnih, hidrografskih klimatskih faktora zadovoljava uslove za realizaciju ovakvog projekta.

Treba se napomenuti, da se Danilovgrad nikada nije ozbiljnije orjentisao na razvoj turističke djelatnosti, osim adređenih aktivnosti, koje u posljednje vrijeme provodi NVO «Zavičaj», bez obzira što, sa jednog drugog kulturološkog i turističkog fenomena, predstavlja i u širim okvirima izuzetno respektabilnu sredinu.

To su potencijali za razvoj vjerskog turizma, a tu mislim na potencijale manastira koji se nalaze na teritoriji Opštine Danilovgrad i koji predstavljaju pravi mamac za turiste-vjernike. To su manastiri u kojima se čuvaju mošti tri vrlo značajna sveca pravoslavlja: u manastiru Ostrog –mošti Svetog Vasilija, u manastiru Ždrebaonik-mošti Svetog Arsenija (prvi arhiepiskop SPC nakon Svetog Save), kao i u manastiru Ćelija Piperska - mošti Svetog Stevana Piperskog. Ovo je sa našeg aspekta „mala Sveta Gora“- jer je vjerovatno vrlo teško, osim na Svetoj gori, na tako malom rastojanju, od nepunih četrdesetak kilometara imati mogućnost organizovati posjetu takvim svetinjama, kao što su ove pobrojane. Želim napomenuti, da samo manastir Ostrog posjeti godišnje, po nekim informacijama, više od milion posjetilaca.

Ove činjenice, kao mnogo interesantniji i atraktivniji motiv za turistička kretanja turista, kao i izuzetno jak potencijal za razvoj turizma u Opštini Danilovgrad, treba da predstavljaju bazu na koju o bi se naslanjali svi ostali potencijali i motivi na kojima bi se trebao razvijati turizam, kao izuzetno važna i sa aspekata ekonomskih, socijalnih, demografskih i drugih faktora značajna djelatnost.

Geografske, hidrografske i klimatske karakteristike Bjelopavlća

Opština Danilovgrad se nalazi u središnjem dijelu Crne Gore. Prostire se između 42 stepena 27' i 42 stepena 45' sjeverne geografske širine, te 18 stepeni 56' i 19 stepeni 45' istočne geografske dužine.

Hidrografske osobenosti i karakteristike Bjelopavlića, u cjelosti se oslanja na osnovnu vodenu arteriju-rijeku Zetu i predstavlja vodom jedno od najbogatijih područja Crne Gore.

Ova rijeka izvire ispod planine Vojnik (opština Nikšić), kao vodotok Gornje Zete i nakon toka kroz Nikšićko polje, uliva se u Slivski ponor i ponovo izvire u podnožju Bogetića-područje Glave Zete (izvor Glava Zete), gdje se vodotoci izvora Oboštica i Glava Zete spajaju stvarajući donji vodotok rijeke Zete. Cjelokupna dužina vodotoka rijeke Zete je oko 85 km, od čega dužina vodotoka Donje Zete do ušća u Moraču iznosi 51 km, sa visinskom razlikom od 36,6 m.

Njeno korito je najšire na lokalitetu Slapa i iznosi oko 90 m. Prosječna širina korita je oko 45 – 50 m. Nivo vode je prosječno 10 – 15 m, najveći 21 m, a najniži 3,5 m. Amplituda između najvišeg i najnižeg vodostaja je 10,26 m. Najveći vodostaji su i mjesecu novembru. Prosječan protok rijeke Zete je, kod Danilovgrada 75,5 m³/s, a maksimalan protok je 463 m³/s.

Rijeka Zeta pripada grupi ravničarskih rijeka i po tome razlikuje od svih rijeka u Crnoj Gori, a karakteriše je izrazito meandriranje. Usporeni tok kroz relativno meke terene Bjelopavličke ravnice uzrokovao je velike dubine i relativno široko korito. Naročito u gornjem dijelu vodotoka, od Glave Zete do Slapa ima izražen pad, koji je naročito izražen na potezu od njenog vodoizvorišta Glava Zete, koje se nalazi na nadmorskoj visini od 71 mnm i izvora Oboštičko oko, koji je na visini od 56 mnm, a udaljenost između njih je oko 1000 m.. To su idealni tereni za razvoj različitih oblika turizma-rekreativnih i ekstremnih, o čemu će u narednom dijelu rada biti više riječi. Premošćena je na pet mjesta-Slap, Zagorak, Danilovgrad, Spuž i Vranjske Njive.

Pojedinačna ispitivanja kvaliteta vode rijeke Zete na početku jeseni, duž njenog vodotoka, pokazala su nekoliko osnovnih karakteristika:

- Temperatura vode je stabilna i iznosi 16 stepeni C, dok je ljeti posebno u drugoj polovini avgusta, znatno veća (prelazi 20 stepeni C) i pogodna je za kupanje,
- Kiseonik u vodi Zete sadržan je u iznosu većem od 10 mg/l, ali se zapaža nagli skok sadržaja organskih materija, ali ipak ispod 5 mg/l
- Vode Zete su bez vidljivih primjesa, bez boje, mirisa i ukusa, pripadaju vodama kalcijum-bikarbonatnog tipa, sa srednje tvrdom vodom slabo alkalne reakcije,
- I pored značajnog uticaja komunalnih, otpadnih i industrijskih voda Nikšića i Danilovgrada, voda Zete je zadržala još uvijek dobar kvalitet na nivou II-III klase, u odnosu na zahtjevanu II bonitetnu klasu, što

podrazumijeva njenu ispravnost za piće bez posebnih tretmana. To potvrđuje i živi svijet rijeke Zete, posebno predstavnika salamonida-ribe pastrmke.

Rijeka Zeta je svojim tokom orjentisana prema slivu Jadranskog mora (sliv rijeke Bojane) pravcem :Zeta-Morača-Skadarsko jezero-Bojana-Jadransko more.

Po klimatskom faktoru i geografskoj širini, Danilovgrad pripada sjevernom umjerenom klimatskom pojasu na zemljinoj kugli.

Sljedeći bitan faktor koji determiniše klimu u Bjelopavličima jeste blizina mora (najbliža udaljenost od mora je 29 km-od Orahovca u Boki Kotorskoj), kao i nadmorska visina koja za dio teritorije, koji je dolina rijeke Zete, prosječno, iznosi na oko 50 mnm i to je područje blago modifikovane jadransko-sredozemne klime.

Brdsko-planinsko područja, koje omeđuje dolinu Zete, odlikuje umjereno kontinentalna klima, a na području planina, koje su ovdje visoke između 1.500 i 1.900m, klima je tipično kontinentalna i planinska.

Generalno, može reći da na području Bjelopavlića preovladava uticaj mediteransko-sredozemne klime sa dugim i vrlo toplim ljetima i kratkim, blagim zimama sa vrlo rijetkim snjegovima koji se vrlo rijetko zadržavaju preko 2-3 dana, na prostoru doline rijeke Zete, dok na planinama sniježni pokrivač se zadržava 90-180 dana. Niske temperature su vrlo rijetke i kreću se, u principu, najčešće preko nula (0) stepeni, a ispod nule vrlo rijetko. Prisutna su sva četiri godišnja doba, ali sa blagom oštrinom prelaza iz jednog u drugo godišnje doba.

Karakteristični vjetrovi koji duvaju na ovom području su sjever i jugo. Srednja godišnja temperatura vazduha u Danilovgradu je 15 stepeni C. Ljeta su duga i topla, sa karakterističnim vrlo visokim temperaturama, posebno u julu i avgustu, kada se temperatura često kreće preko 30 stepeni C, a nerijetko preko 35 stepeni C. Tokom godine ima preko 130 dana sa temperaturom jednakom ili višom od 25 stepeni C, a broj ledenih dana, sa temperaturom nižom ili jednakom nula(0) stepeni C je, uglavnom, do pet dana, prosječno, godišnje.

Pregled prosječnih mjesčnih temperatura(1961 – 1980.)

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
4,1	6,2	9,4	13,3	18,2	21,8	24,4	24,0	19,9	14,1	9,8	5,6

Prosječne količine mjesčnih padavina u lit/m²

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
276	231	211	202	115	80	60	87	147	238	359	295

Prosječan broj vedrih dana po mjesecima

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
7,6	6,2	6,0	4,9	5,6	6,0	11,7	12,8	11,7	11,3	5,9	6,6

Tokom godine ima, u prosjeku, 115 oblačnih dana, a prosječno mjesečno 5,2 dana. Prosječan broj vedrih dana je 96,3 godišnje. Najmanje oblačnih dana je u mjesecu julu, 2-3 dana, a najviše u mjesecu novembru, 14-15 dana. Prosječno, Danilovgrad ima preko 2.400 sunčanih časova godišnje, odnosno oko 6,5 dnevno..

Sportsko – rekreativni oblici turizma koji se mogu organizovati na potencijalu Zete

Najveći potencijal koji proističe iz vrijednosti rijeke Zete, kao izrazitog turističkog resursa jeste razvoj sportsko-rekreativnog turizma. Ne treba odvajati ova dva oblika turističkih aktivnosti, iz razloga što, kada bih govorilo posebno o izrazitom i razvijenom sportskom turizmu, tu bi se mislilo u prvom redu na razvoj i realizaciju aktivnosti koju provode samo profesionalni sportisti. Pošto su za ovaj oblik turizma, potencijali ograničeni, to se potencijali rijeke Zete trebaju posmatrati kao neograničeni sa aspekta razvoja različitih oblika sportsko-rekreativnog turizma, gdje rekreativci imaju mnogo više razloga i motiva da koriste blagodeti prirodnih bogatstava kojima ovaj kraj obiluje.

Činjenica je da je sve više poklonika, u svijeti, rekreativnih aktivnosti, gdje je najviše onih koji se bave šetnjom, laganim trčanjem ili vožnjom bicikla. Ovo su praktično neiscrpní tržišni segmenti i ciljne grupe. Posebno, u prilog ovome govore činjenice, da ubjedljivo najveća ciljna grupa, koja je aktivni sudionik turističkih kretanja, jeste grupa amatera rekreativaca, svih dobnih, socijalnih, profesionalnih, rasnih, nacionalnih i ko zna kakvih sve karakteristika. Neophodno je samo kvalitetno kreirati ponudu, prezentovati i plasirati je na pravi način potencijalnoj ciljnoj grupi i ne sumnja se da neće biti zainteresovanih.

*Kupališni turizam

Svi koji su ikada vidjeli Zetu poželjeli su da se okupaju u njenim tirkizno-plavim vodama, u kojima se odslikavaju obrisi drveća kojima su obrasle njene obale. Da ne govorim o onima koji su rođeni i koji su odrasli pored Zete i Zetu nose uvijek pred očima i u duši.

Zeta je bogom data za kupališni turizam, bez obzira na prilično hladnu vodu koja se ljeti kreće u intervalu 16-18,4 stepena C. Ljeti je na njoj uvijek gužva.

To je jedini način da se izbjegnju ljetnje žege, koje se jedino u hladovini, ispod gustog rastinja, na obalama pored Zete, mogu izdržati.

Čuvene su plaže na Tunjevu, ispod Kujave, Frutka, Bogičevića, Ćurioca, kod Crpne stanice na Lazinama, Kosički Postup, Gaz, Jazić, Spuška plaža, plaža na Pričelju, na Vranjskim njivama...

Jedino su plaže u Danilovgradu, Spužu i na Pričelju uredene i betonirane. Na njima se odvijaju različiti manifestacije, kulturno-turističko-zabavnog sadržaja: u Danilovgradu tradicionalna manifestacija „Rijekom Zetom“, različite pjesničke večeri, zabavno-muzičke večeri, sportska takmičenja u skokovima u vodu sa obala Zete, odnosno sa mosta, trke drvenih lađa..., u Spužu se svake godine odvijaju manifestacija „Spuško ljeto“ sa obiljem kulturno-zabavnih priredbi, a posebno draž ima tradicionalni fudbalski turnir, koji se odvija na fudbalskom terenu, koji se nalazi na samoj obali Zete i koga Zeta savke godine poplavi, po nekoliko mjeseci, odnese sa njega sav pjesak koji mu je podloga za igru, tako da se svake godine teren mora nanovo nasipati i pripremati za tekuće takmičenje.

***Sportski ribolov**

Jadan od veoma popularnih oblika i vidova rekreacije je i sportski ribolov, danas jedan od najmasovnijih sportova na svijetu. Sport kojim se bave osobe svih socijalnih i klasnih kategorija.

Želja, odnosno potreba, za kretanjem u prirodi i na svježem vazduhu, toliko je jaka, da, uprkos, dosta zahtjevnih uslova za bavljenje sportskim ribolovom, za veliki broj ljudi to ne predstavlja zapreku da se bave tim sportom, pa i po cijenu vrlo slabih sportsko-ribolovnih rezultata. Za sportskog ribolovca, primarno treba da bude, sam izlazak u prirodu i kretanje na čistom vazduhu, u očuvanoj prirodnoj sredini, a ne sam ulov.

Rijeka Zeta ima sve potencijale koje mogu uticati na nekoga da se odluči da dođe i nekoliko dana provede na njenim obalama, šetajući i nedirnutoj prirodi, vozeći se lađom (tradicionalnim drvenim čunom) i baveći se sportskim ribolovom ili sa njenih obala ili iz same lađe. Na Zeti postoji vrsta lova koja se vjerovatno nigdje ne koristi, bar nisam imao priliku da vidim ili čujem o tome. To je lov na kljenu („na kljenove“ kako se kaže u Bjelopavličima).

Sve se odvija tokom vožnje drvenom lađom, u kojoj se nalaze lovac i veslač.

Ovo je jedan od najljepših i najatraktivnijih načina ribolova. Teško je naći oblik ribolova, gdje isključivo od sposobnosti lovca zavisi da li će uloviti ribu. Možda se može u nekim elementima mjeriti sa lovom na pastrmku mušičarenjem, ali odvajaju ih ljepota kompletnog utiska - vožnja lađom netaknutom prirodom i

uživanje u krajoliku, mogućnost posmatranja flore i faune direktno sa vode, nečujno prikradanje i „lukavljenje“ sa „protivnikom“, fizička aktivnost i koncentrisanost upravljanje lađom i veslanje, maksimalna sinhronizacija pokreta lađara i lovca, njihovo sporazumijevanje na osnovu pokreta, određenog gesta, bez i jedne riječi, koja bi mogla da preplaši ribu. Nakon ovog lova, čovjek se osjeća umoran, ali ispunjen do zadnjeg damara. Umoran, a istovremeno izuzetno raspoložen, zadovoljan i pun lijepih utisaka. Nešto što se ne može zaboraviti, a može se doživjeti, za sada samo na rijeci Zeti.

***Ornitofauna-potencijal za „bird watching“**

- Treba dati određen prostor i značaj činjenici da rijeka Zeta, kao prirodan dio, ili bolje rečeno direktna veza-spona Bjelopavličke sa Zetsko-Skadarskom ravnicom, predstavlja vrlo interesantno područje i prirodno stanište za veliki broj vrsta ptica koje stalno ili povremeno nastanjuju područje vodotoka rijeke Zete.

U želji da se pokuša objasniti i dati značaj novim oblicima turizma, koji postaju sve interesantniji i koji u programe takvog tipa uključuju sve veći broj, platežno vrlo jakih turista, nabrojaću najkarakterističnije vrste ptica koje dolaze na obale Zete. One posredno ili neposredno učestvuju u regulaciji prirodne biološke ravnoteže, kako na kopnu, tako i u vodi. To su: **siva i crvena čaplja, jastreb kokošar, mala i velika bijela čaplja, šumska šljuka i šljuka kokošica, bukovac-nebogled, divlji golub, divlja patka, divlja guska, galeb, roda, sova ušara, buljina, ćuk, vodomar, vrana, sivi ždral, seoska lasta, kobac ptičar, djetlić, gavran, svraka, kreštalica(kreja), kos crni, slavuj, vrbac, jarebica kamenjarka, tetrijeb...**

Zaključuje se da je ovo solidna osnova za razvoj programa zasnovanih na posmatranju ptica - „Bird watching“, što znači da se mogu razvijati programi tipa „**Pucaj kamerom, a ne puškom**“, a ako se zna da su ovo programi - turističke atrakcije koje su trenutno u razvojnom zamahu i tgrendu turističke ponude, nephodno je odmah intervenisati i uraditi konkretne turističke programe koji su vezani za posmatranje, a ne za odstrel ptica.

***Kayaking**

Sport za koji je rijeka Zeta pravi resurs. Pošto vožnja kajakom može biti na mirnim, a i na divljim vodama, Zeta pruža mogućnost i za jednu i za drugu mogućnost pojedinačno, a i za kombinaciju. Zeta ima brzake, posebno u gornjem toku, od Glave Zete, do Tunjeva, koje ovom veoma lijepom i interesantnom sportu, na tim dionicama daje karakteristike ekstremnog i vrlo opasnog sporta, gdje rizike mogu da izdrže i podnesu samo profesionalci i dobro fizički spremni kajakaši.

Zamah ovom sportu bi dalo osnivanje jednog kajak-kanu kluba koji bi u svoj rad uključio sve zaljubljenike vode, atraktivnih doživljaja, uzbuđenja, prelijepih krajolika koje samo rijeka Zeta pruža.

***Tracking**

Ovo je oblik turizma koji podrazumijeva šetnju u nedirutoj prirodi i na čistom vazduhu, a cilj je odmoriti i smiriti organizam boravkom u prirodi, prevenirati stres.

Zar može biti boljeg područja za ovu namjenu od doline rijeke Zete i šetnje njenim obalama i brežinama, uživati u koloritu boja, miru i cvrkutu ptica. Potpuno opuštajuća i relaksirajuća atmosfera, u apsolutno nedirnutom i prirodnom ambijentu. Neophodno je raskresati zarasle brežine, prokresati i raščistiti prolaze na obali Zete, obilježiti staze, napraviti odmorišta i eto...Sa vrlo malo ulaganja stvoreni su preduslovi za jedan vrlo atraktivan i u posljednje vrijeme izuzetno prihvatljiv i primamljiv program. Prihvatljiv za svakoga. Idealan za najveći broj stanovnika. Potpuno rekreativan. Ovo je program kojim mogu da se bave, odnosno da ga upražnjavaju svi, od najranije mladosti do poznih godina, bez obzira na fizičku spremnost i zdravstveno stanje. Samo se intenzitet i dužina boravka i prirodi prilagođavaju individualnim sposobnostima korisnika.

Uz ovakve aktivnosti, ako se pridodaju medicinski tretmani i određene lječarske kontrole, vježbe i rekreacija pod nadzorom, kao i kontrolisana ishrana, eto mogućnosti za razvoja zdravstvenog turizma...Vrijedi razmisliti.

***Biciklističke staze**

Ista situacija kao i kod prethodno opisane aktivnosti. Za razvoj ovog oblika turizma je neophodno utvrditi, urediti i markirati staze na kojima se može odvijati ova aktivnost i nabaviti bicikla za iznajmljivanje. Dio staza se može koristiti zajednički za oba programa. Možda nešto više ulaganja, odnosno malo fizički spremniji, konzumenti, i ovaj program može da se odvija bez problema.. Ovaj sport ima sve više poklonika u svijetu.

***Vožnja drvenim lađama**

Kao jedan od specifičnih oblika turističke ponude, na rijeci Zeti bi se mogla nuditi rekreativna, panoramska vožnja tradicionalnim, drvenim lađama. Ove vožnje bi se mogle realizovati praktično na svakom dijelu vodotoka Zete i sigurno bi predstavljale vrlo interesantan i atraktivan motiv za sve one koji dođu u Danilovgrad i na Zetu iz bilo kojih pobuda.

Nemoguće je opisati tu ljepotu, blagost i radost, koja obuzme čovjeka, dok

lađa nečujno klizi Zetom, vođena sigurnom rukom lađara, a ispred vas se isprepliću razni prirodni motivi. Nerijetko se mogu vidjeti rijetki primjerci životinjskog svijeta, posebno ribljeg i ptičjeg.

Ova vožnja, vožnja drvenim tradicionalnim lađama, bi mogla biti osnova za jednu od varijacija raftinga Zetom, kao i programa posmatranja ptica. Inače trka tradicionalnim drvenim lađama, predstavlja najatraktivniji dio manifestacije „Rijekom Zetom“ koja se održava u ljetnjem periodu svake godine.

***Rafting Zetom**

Ovaj turistički program je vrlo interesantan i bio bi jedini koji se odvija na mirnim vodama, kakva je Zeta, ali isto tako taj program ima odlike vrlo atraktivnog, na momente i ekstremnog sporta, jer Zeta i Morača imaju svoje čudi, svoje skrivene brzake, gazeve i prolaze ispod mostova, koji traže vrlo obučene rukovodioce čamcima, a i hrabru, spremnu posadu. On bi mogao da ima praktično bezbroj varijacija, kako sa aspekta maršrute vezane za određeno geografsko područje na kome bi se odvijala vožnja, tako i sa aspekta dužine trajanja programa, koji bi mogli biti dnevni ili višednevni, kao i sredstva kojim bi se realizovao program: gumeni čamci ili tradicionalne drvene lađe. Zavisno od želje korisnika i mogućnosti organizatora.

Recimo dio varijanti bi mogao biti sljedeći:

- Samo rafting rijekom Zetom (jednodnevni aranžman), u bilo kom rojonu od Glave Zete do ušća u Moraču;
- Zeta-Morača, do ušća Ribnice u Moraču (kao jednodnevni, a moguće i dvodnevni aranžman);
- Zeta-Morača-do ušća Morače u Skadarsko jezero (dvodnevni aranžman);
- Zeta-Morača-Skadarsko jezero (1.varijanta: Virpazar –jezerska Ostrva-Murići;
- 2. varijanta: Žabljak Crnojevića-Rijeka Crnojevića) -kao višednevni aranžman
- Zeta-Morača-S-Jezero-Bojana-Jadransko more - sigurno kao najatraktivnija varijanta, koja bi se mogla takođe razraditi u više varijanti, zavisno od toga, kuda, kako i koliko dana bi trajao aranžman

Sportsko-rekreativna infrastruktura

Determinirajući faktor razvoja sportskog turizma na području Bjelopavlića, u ovom momentu je postojanje, odnosno nepostojanje sportsko-rekreativne infrastrukture.

Svako od nas ima potrebe za rekreacijom. Razlika je samo u tome kako je prilagoditi i dozirati svakom pojedincu, zavisno od njegovih potreba, fizičkih, zdravstvenih, socijalnih, emotivnih i raznih drugih potreba.

Apsolutni hendikep Danilovgrada je nedostatak adekvatne sportsko-rekreativne infrasatrukture. Danilovgrad ima fudbalski stadion i sportsku dvoranu, što sa aspekta razvoja sportsko-rekreativnog turizma apsolutno ne znači ništa, ili znači vrlo malo, pod uslovom da se dio tih kapaciteta ili dio aktivnosti prilagodi potrebama i zahtjevima rekreativaca, odnosno da lica koja se bave organizacijom sportskih djelatnosti u okviru sportske dvorane, odnosno lokalnih sportskih klubova, svoje znanje i iskustvo iskoriste za kreiranje sportsko-rekreativnih programa i aktivnosti koje bi bile pretočene u konkretne turističke projekte, za animiranje i dovođenje potencijalnih gostiju.

Pored ovih sportskih terena postoji najveći sportski potencijal, koji je trenutno devastiran, a to su sportski tereni kod motela „Glava Zete“. Mora se priznati da su još tada, hotelsko-turistički radnici, koji su kreirali i osmišljavali turističku ponudu motela, potpuno shvatili značaj sportsko-rekreativnog turizma, pa su izgradili fudbalski stadion, teniske terene i otvoreni bazen. Znači jedan, prilično cjelovit kompleks, koji je pružao mogućnost potpuno kvalitetne ponude, kojom su se mogle zadovoljiti potrebe gostiju iz tog vremena. I za ovo doba, sa aspekta Bjelopavličke turističke ponude, ovo je izuzetno kvalitetan nivo. Neophodno je izvršiti revitalizaciju postojeće infrastrukture i obogatiti je novim sadržajima koji će biti prilagođeni zahtjevima današnjih turista, gdje ima prostora i potrebe i za postojanjem jednog mini Wellnes centra ili SPA centra.

Takođe bih pomenuo i polivalentni sportski teren na plaži Spuž, ispod mosta, koji je urađen u nivou Zete pri ljetnom vodostaju. Na njemu se tokom ljeta odvijaju razne manifestacije u okviru Spušskog ljeta, kulturno-zabavne, sportske (turniri u malom fudbalu, odbojka na pijesku...). Šteta je samo što je taj teren veći dio godine pod vodom, tako da se vrlo malo koristi i ima prilično skupo održavanje, jer se svake godine mora završavati pješčana podloga, koju u toku zime, vode Zete skinu i odnesu sa njega.

Da bi se razvijao masovni sportsko-rekreativni turizam, baziran na ciljnoj grupi rekreativaca, neophodno je izgraditi infrastrukturu prilagođenu zahtjevima te ciljne grupe, a to znači uraditi i markirati (obilježiti) staze za pješčenje, rafting, biciklizam, ribolov, bird watching... takvih težinskih zahtjeva, gdje će svaki gost, bez obzira na njegove fizičke mogućnosti, pronaći dovoljno prostora i motiva, da upražnjava određen oblik rekreacije, koji će mu omogućiti potpunu relaksaciju, i u fizičkom i psihičkom smislu.

To su, u principu, staze (mreže staza), po težini, svrstane, u kategoriju lakih

ili srednje teških staza, na kojima svoje potrebe za rekreacijom mogu zadovoljiti svi, od djece do staraca, znači osoba raznih fizičkih i zdravstvenih predispozicija.

Pored ovih staza, vrlo interesantno i atraktivno, sa spekta potencijalnih turista, bi bilo, u smislu razvoja sportsko-rekreativne infrastrukture napraviti-osmisлити turističke porigrame koji bi bili sastavljeni i od drugih sportskih i rekreativnih aktivnosti, recimo, letenje zmajevima, gađanje lukom i strelom, jahanje ili nova vrlo atraktivna turistička ponuda-tereni za pin ball.

Treba razmisliti i o mogućnosti kombinacije trekinga (šetnje u prirodi), sa branjem i sakupljanjem gliva, ljekovitog i aromatičnog bilja, učešće u seoskim oslovima...

Takođe, treba razmisliti o ponudi koja bi bila kombinacija, rekreativnog, kulturnog i edukativnog turizma. To bi predstavljalo organizovanje raznih kurseva i kampova, gdje bi se kombinovali sadržaji različitih oblika turizma, recimo, organizovanje kurseva učenja stranih jezika, računara, škola zaštite životne sredine, škola crtanja, vajanja...sa posjetama kulturnim i vjerskim znamenitostima Bjelopavlića, te sportsko-rekreativnim aktivnostima, logorovanja, jahanje ponija, vožnja biciklima, rolerima, pješačenja...

Naravno, ovaj dio posla, oko osmišljavanja programa, kombinacije različitih vrsta i oblika turizma, uređenja i markiranja staza, treba da rade stručnjaci raznih struka, gdje bi bilo dobro uključiti stručnjake od ljekara, sportskih trenera, profesora fizičke kulture, turizmologa, ekologa, istoričara, geografa, biologa pa sve do nutricionista, jer je i ishrana vrlo važan segment rekreacije, relaksacije, zdravog života, aktivnog odmora i „punjenja baterija“ za nove izazove.

Zaključak

Sagledavajući prirodne, geografske, hidrografske... elemente prirodne predispozicioniranosti Bjelopavličke ravnice, potpuno je jasno, da postoje svi uslovi za kreiranje kvalitetne turističke ponude koja će u osnovi imati potencijale rijeke Zete i na tim osnovama osmišljene sportsko- rekreativne turističke programe. Apsolutno je moguće osmisлити programe za sve strukture mogućih korisnika bez obzira na dob, fizičku spremnost ili zdravstveno stanje korisnika.

Potencijali same rijeke Zete, kao i njene okoline su neiscrpni, posebno sa aspekta očuvanosti prirodnog biodiverziteta, kao i atraktivnosti i ljepote prirode, te bogatstva i različitosti flore i faune. Sve ovo omogućava osmišljavanje raznih oblika sportsko-rekreativnih aktivnosti, što je preduslov kvalitetne i raznolike turističke ponude, koja može da zaintrigira i privuče dovoljan broj posjetilaca, kako bi čitav projekat imao ekonomsko – finasijsku opravdanost. Treba znati

da će, kao rezultat kvalitetno realizovanih poslovnih aktivnosti, propagnadno – promotivni značaj, zadovoljstva gostiju boravkom u ovom dijelu Crne Gore, na duži rok doprinijeti unapređenju poslovnih aktivnosti što mora imati pozitivan efekat na ukupan privredni i društveni razvoj opštine Danilovgrad i boljitak njenih stanovnika. Sve ovo bi neminovno dovelo do otvaranja novih radnih mjesta, povećanja zaposlenosti, podizanja standrarda stanovnika. Poseban efekat bi bio što bi ovo bio način, naravno uz mnogo drugih faktora, za sprečavanje negativnih demografskih trendova u opštini Danilovgrad, koji rezultiraju permanentnim smanjenjem broja stanovnika i odlaskom mladih iz Danilovgrada.

Neophodno je ono što je „dao Bog“, ili stvorila priroda, unaprijediti, zaštititi i prilagoditi zahtjevima savremenih turista, u smislu realizacije njihovih sportsko-rekreativnih potreba i aktivnosti. Tu se prvenstveno misli na revitalizaciju i dovođenje u funkciju i stavljanje na upotrebu gostima, postojeće sportske infrastrukture, uz obavezu izgradnje novih sportskih terena i sportskih poligona, posebno sa aspekta namjere razvoja sportova koji nisu uobičajeni za ovo podneblje (biciklizam, pješačenje, sportovi na vodi...). Ovo takođe podrazumijeva i nabavku specifične sportske opreme kako bi se mogli realizovati planirani zahvati, posebno za razvoj sportova na vodi (čamci, kajaci, kanui...i njihova prateća i zaštitna oprema).

Ne treba zanemariti činjenicu da najveći dio aktivnosti koji sačinjavaju turističku ponudu, zasnovanu na sportsko-rekretativnim elementima nema sezonalni karakter, nego je realno moguće takve programe realizovati tokom cijele godine, što ovom obliku turizma daje poseban kvalitet.

Bitno je kazati da je rijeka Zeta bogom data za ovakve projekte, a od nas samih zavisi koliko će mo kreativnosti unijeti u osmišljavanje samih projekata, kao i koliko znanja i napora će mo uložiti, da tako koncipirane projekte promoviramo i sa njima dopremo do potencijalnih korisnika i zainteresujemo ih za ove projekte. U svakom slučaju, potencijali postoje, zainteresovani korisnici ovih turističkih usluga postoje. Od onih koji se profesinonalno bave organizacijom tuirističkih programa, kao i od onih koji razmišljaju o razvoju opštine i stavljanja u funkciju svih njenih prirodnih i razvojnih potencijala, zavisi koliko će kvalitetno sve te potencijale „upakovati“ u turistički atraktivan program baziran na sportu i rekreaciji, uz poštivanje principa sigurnosti gostiju.

Literatura

1. Dr.Živadin Jovičić-*Turistička geografija*, Naučna knjiga Beograd, 1989.god.
2. prof.dr Mihailo D.Burić-*Danilovgrad - Prirodne i demografske karakteristike*,

- 2000.g.
3. Mr.Svetozar Domazetović - *Mogućnosti srednjoročnog i dugoročnog razvoja opštine Danilovgrad*, 1981.god.
  4. Đuro M. Laković - *Od zamke do zabave*, Kulturno prosvjetna zajednica Podgorice, 2004.god.
  5. Mr.Kosta Žunjić - *Ribolovna osnova rijeke Zete*, Titograd, 1983.god.
  6. Radoman Maliković – *Lovno privredna osnova lovišta Danilovgrad*, Lovačko društvo Danilovgrad, 1990.god.
  7. Petar Šobajić – *Bjelopavlići i Pješivci*, 1923.god.Fototipsko izdanje, CID Podgorica, 1996.god.
  8. *Ilustrovani almanah – Šematizam Zetske banovine*, Izdavač Kraljevska banska uprava Zetske banovine na Cetinju, 1931.god.
  11. Blažo M.Vuletić – *Bilješke i pričanja iz života Bjelopavlića*, Podgorica 1999.god.
  12. M. Šaletić – *Bjelopavlići između istorije i legende*, Matica crnogorska, Cetinje, 1996.g.

Abstract

Basic for realization of tourist movements lays in meeting cultural and recreational needs of potential customers. If we know that largest number of tourists represents part of recreational ones, than is not hard to realize how large potential lays in that number of potential guests.

On this fact should be built strategy of movement of tourist offer of Danilovgrad for it extreme potentials on which can be founded concrete project. In this work are given basic assumptions for development of sport recreational shapes of tourism with stress to natural potentials of river Zeta its banks and its close surrounding that directly determine shape of sport recreational activities that represent basis of tourist offer. Offer should be created in that way that it is adapted to wide segment of recreational guests and not professional sportsmen, although they also should not be underestimated but one should know that in order to create conditions for arrival of sports professionals offer has to be completely different and more specialized that requires creating of conditions of existence of highly developed sports infrastructure, while for amateurs a lot can be done in “system of improvising”, satisfying basic criteria – recreation in conditions of untouched and well preserved nature with securing maximal level of security and protection of guests, in order to prevent possible unwilling consequences that can lead to injury of guests and for development and realization of such project one need a much less funds than is building of facilities that should meet standards of professional sportsmen.

Potential of river Zeta are huge and attractive for which represent natural resource on which can be founded projects of development of sports recreational tourism that

have all advantages that along creating certain tourist programs, their good promotion and becoming familiar with potential guests with its contents so that they can become highly qualitative basis for economic development of Danilovgrad.

The aim is to create good offer at good infrastructure, logistics and with good equipment with securing maximal security, adaptation to various wishes of guests, taking in consideration their structure is conditioned by age, health condition, physical fitness as personal wishes toward sports and recreational activities.

Key words: river Zeta, tourist needs, sports recreational tourism, untouched and preserved nature, safety of guests, development.

„Sport Mont“, novembar 2006.

Ruski naučnici u posjeti Crnoj Gori

U službi nauke i sporta

Bjelica i Volkov

Šijan, Volkov, Simonović

Akademik Volkov i prof. Šijan imali sastanke na Filozofskom fakultetu u Nikšiću, Ronilačkom centru u Bijeloj, Crnogorskom olimpijskom komitetu i u Crnogorskoj sportskoj akademiji

Sa sastanka u Bijeloj

S lijeva: Bjelica, Volkov, Šijan, Đukanović, Mijajlović i Marušić

Radnu posjetu Crnoj Gori, naučnici iz Moskve, akademik Nikolaj I. Volkov i prof. dr Viktor V. Šijan započeli su u Bijeloj gdje su imali radni sastanak sa direktorom Regionalnog centra za obuku ronilaca i podvodno deminiranje, Veselinom Mijajlovićem. Učesće u radu su uzeli i prof. dr Bojka Đukanović, dekan Filozofskog fakulteta sa kojim Regionalni centar ima potpisan sporazum o saradnji, te prof. dr Radojica Marušić, prodekan Filozofskog fakulteta i doc. dr Duško Bjelica, rukovodilac Stadijskog programa fizička kultura na tom fakultetu.

Predstavnici Državnog Univerziteta iz Moskve, akademik Volkov i prof. Šijan, koji je direktor Naučnog instituta za sport, boravili su i u Nikšiću u posjeti Filozofskom fakultetu, gdje su sa dekanom prof. dr Bojkom Đukanović i njenim saradnicima napravili okvirni dogovor o mogućnostima buduće saradnje. Nakon sastanka sa dekanom i prodekanima prof. dr Radojicom Marušićem i prof. dr Nikolom Mijajlovićem, održan je sastanak i na Stadijskom programu fizička kultura. Naravno, na Filozofskom fakultetu je bio organizovan i sastanak sa predstavnicima javnog informisanja.

Akademik Volkov je imao zanimljivo predavanje za studente četrte godine Fizičke kulture kojem su prisustvovali i većina profesora sa tog studijskog programa, što je za sve nas bilo veoma korisno i zanimljivo obzirom da se radi o vodećem stručnjaku iz oblasti bioenerge-

tike, koji je šef departamenta za bio-hemiju na Državnom fakultetu za sport i fizičko vaspitanje, kaže doc. dr Duško Bjelica.

Goste iz Rusije u Podgorici je primio i Dušan Simonović, predsjednik Crnogorskog olimpijskog komiteta i sa njima razgovarao o mogućoj saradnji. Akademik Volkov je generalni direktor Biosporta u Ruskom olimpijskom komitetu i čovjek koji više od 40 godina pravi programe za njihove olimpijce, koji se inače školuju na njihovom Univerzitetu.

Kako nas je obavijestio Duško Bjelica predsjednik CSA, dogovoreno je i potpisivanje protokola o saradnji sa Crnogorskom sportskom akademijom prilikom održavanja Trećeg Kongresa u aprilu naredne godine u Bijeloj, kada će ovom naučnom skupu pored akademika Volkova, koji je potpredsjednik Međunarodne sportske akademije i prof. Šijana, prisustvovati još nekoliko naučnika iz Rusije.

Z.G.